

Uutena voimavarana

LUOVA YRITTÄJYYS

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittämisohjelma

Kannen kuvat:

Lehtevämies kesällä 2004 Vekara-Varkauden Lehtevämiehen puistokonsertissa lasten kanssa. Kuva: Varkauden kulttuuritoimisto, Vekara-Varkaus. Valokuvaaja Paula Myöhänen.

Muottityöskentelyä Kuopion Muotoiluakatemia keramiikka- ja lasimuotoilun laitoksella. Kuva: Kuopion Muotoiluakatemia arkisto.

Uutena voimavarana

LUOVA YRITTÄJYYS

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittämisohjelma

Teksti: Kirsi Moisander

Taitto: Tarja Itkonen

Toimitus: Kirsi Moisander, Tarja Itkonen, Jyri Wuorisalo

Aineiston kokoaja: Petri Jussila

Pohjois-Savon liitto 2005

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	4
ESIPUHE	5
1. JOHDANTO	6
1.1 Luovien toimialojen merkitys taloudessa	7
2. POHJOIS-SAVON KULTTUURIKLUSTERI	8
2.1 Maakunnan kulttuuriyrittäjyyden ominaispiirteet	8
2.2 Kulttuurialan koulutuksesta	8
2.3 Kulttuurialan tutkimuksesta ja kehittämisestä	9
2.4 Kulttuuriklusterin yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	9
KULTTUURIKLUSTERIN NYKYTILA POHJOIS-SAVOSSA	10
POHJOIS-SAVON KULTTUURIKLUSTERIN KEHITTÄMINEN	11
3. KEHITTÄMISOHJELMA	12
3.1 Yleiset lähtökohdat	12
3.2 Pohjois-Savon kulttuuriklusterin painopisteet	12
3.3 Keskeiset tavoitteet	12
Toimenpide-esitys 1, keskeiset tavoitteet	13
3.4 Liiketoimintaosaamisen vahvistaminen	13
Toimenpide-esitys 2, liiketoimintaosaamisen kehittäminen	14
3.5 Kehittämisen kärkiteemat	14
3.6 Asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen	14
Toimenpide-esitys 3, asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen	14
3.7 Kulttuuri ja hyvinvointi	15
3.8 Kulttuuriyritysten verkottumisen kehittäminen	15
Toimenpide-esitys 4, kulttuuri, hyvinvointi ja yritysten verkottuminen	15
3.9 Kansainvälistyminen	16
Toimenpide-esitys 5, kansainvälistyminen	16
3.10 Tuottajaosaamisen vahvistaminen	16
Toimenpide-esitys 6, tuottajaosaamisen vahvistaminen	17
3.10 LOPUKSI	17
KIRJALLISUUS JA TAUSTA-AINEISTO	18

TIIVISTELMÄ

Uutena voimavarana LUOVA YRITTÄJYYS Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittämisohjelma

Pohjois-Savon liitto käynnisti kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmän toiminnan luovien toimialojen kehittämiseksi maaliskuussa 2001. Tämä kehittämisohjelma valmistuu Kulttuuriklusterin kehittäminen – hankkeen ensimmäisen vaiheen loppuessa ja se julkaistaan maakunnallisessa seminaarissa tammikuussa 2005.

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvityksen mukaan vuonna 1999 kulttuuritoimiala työllisti maakunnassa 5384 ihmistä, joka on noin 5,7 % maakunnan kaikista työllisistä. Kulttuurialan yrityksiä tarkasteluvuonna toimi kaikkiaan 972, joista valtaosa on yhdestä viiteen henkeä työllistäviä mikroyrityksiä. Kulttuuriyrityksiä on lukumääräisesti eniten käsi- ja vaateollisuudessa, jonka jälkeen suurimmat toimialat ovat mainonta ja markkinointi, liikunta ja urheilu sekä viestintä ja konsultointi.

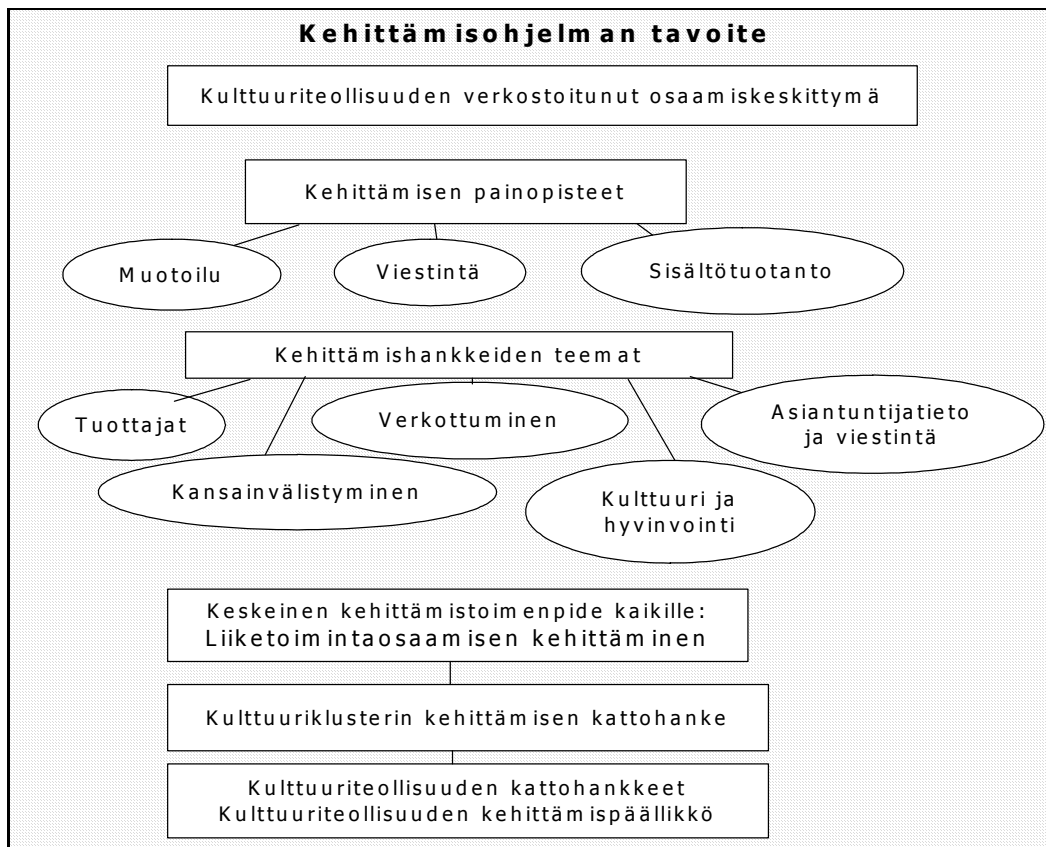
Kulttuurialan keskiasteen koulutusta Pohjois-Savossa on mahdollista saada useissa eri oppilaitoksissa. Korkea-asteen koulutusta antavat Pohjois-Savossa Sibelius-Akatemian Kuopion osasto ja Savonia – ammattikorkeakoulu. Kulttuurialan tutkimusta harjoittavat osin samat tahot, jotka antavat koulutusta. Näiden lisäksi mm. kuntien museotoimi harjoittaa niiden omaan toimintaan liittyvää alueellista tutkimusta.

Globalisaatio- ja tietoyhteiskuntakehityksen vaikutuksesta kulttuurin ja luovan talouden merkitys on kasvanut ja odotukset luovien toimialojen kehittymiselle ovat suuret. Pohjois-Savon kilpailukyky alueiden välisessä kilpailussa on riippuvainen sen kyvystä tehdä alueellista, kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä, kehittää, vastaanottaa ja käyttää uusia innovaatioita sekä kehittyä luovana maakuntana.

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä on määritellyt luovien toimialojen kehittämispainopisteiksi viestinnän ja sisältötuotannon, muotoilun sekä kulttuuritapahtumat ja kulttuurimatkailun ohjelmopalvelut.

Painopisteiden toteuttaminen edellyttää maakunnalta vahvaa sitoutumista luovien toimialojen kehittämiseen ja uuden liiketoiminnan synnyttämiseen. Näiden toimialojen vahvistuminen edistää koko Pohjois-Savon mahdollisuuksia kehittyä luovaksi ja innovatiiviseksi maakunnaksi.

Kehittämisohjelman toimenpideoassa kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä esittää kuutta eri toimenpidekokonaisuutta kehittämistoimiksi, joilla vahvistetaan klusteriyritysten liiketoimintaosaamista, kansainvälistymistä, verkottumista, kulttuurin ja hyvinvoinnin välistä yhteistyötä sekä testataan mallia tuottajapulaan.

ESIPUHE

Luovuudesta ja kulttuuriosaamisesta toivotaan nopeasti kasvavaa liiketoiminta-aluetta. Perinteinen puhe kulttuuriteollisuudesta on laajentunut näkemykseen luovasta taloudesta ja elämysteollisuudesta. Liiketoiminnan ja kulttuurin voimakas yhdistäminen on seurausta tieto- ja viestintätekniiikan vaikutuksesta yhteiskunnalliseen kehitykseen ja kiristyvästä kansainvälisestä kilpailusta talouselämässä. Markkinoilla menestymisen turvaaminen edellyttää moniammatillisten ja -tieteellisten verkostojen rakentamista. Näissä verkostoissa uskotaan syntyvän innovaatioita uusien, entistä jalostuneimpien tuotteiden ja palveluiden pohjaksi.

Vaarana on kuitenkin kulttuurin kaupallista yksipuolisuutta korostava toiminta. Jos kulttuurin ja taiteen tekeminen nähdään vain talouden näkökulmasta teollisuutena ja tuotteina, menetämme jotain laadullisiin ulottuvuuksiin liittyvää. Käsillä olevan kehittämissuunnitelman lisäksi maakunta tarvitsee myös kulttuuristrategian, jotta taloudellisten näkökulmien lisäksi huomioitaisiin laajasti kulttuurin vaikutus ihmisten hyvinvointiin.

Pohjois-Savon kulttuuriklusteri on omalta osaltaan luomassa edellytyksiä alueelliselle luovan talouden kasvulle. Kulttuurialan ihmisten yhteistyö eri toimialojen kanssa vahvistaa yritystoiminnan kansainvälistymistä ja saattaa olla jopa edellytys sille. Kiristyvässä kilpailussa tuotteen erottautuminen markkinoilla muista vastaavista tuotteista on haaste yrityksille. Erottautuminen voi tapahtua esimerkiksi käytettävyyteen panostamisella. Käytettävyys onkin nousemassa palveluiden ja tuotteiden valmistamisessa keskeiseen asemaan. Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa, jossa keskitytään ihmisten tarpeisiin palveluiden ja tuotteiden käyttäjinä luovilla ihmisillä on keskeinen rooli.

Pohjois-Savon yritystoiminnan sekä työllisyyden edistäjät ja rahoittajat on saatava sitoutumaan luovien toimialojen kehittämiseen. Nyt tarvitaan laaja-alaisen toimijajoukon yhteinen vahva näkemys tarvittavista toimenpiteistä. Perustana tekemiselle on kulttuuriklusterin kehittämissuunnitelma.

Kaiken kehittämissuunnitelman keskellä on muistettava, että työtä tehdään niiden ihmisten toimintamahdollisuuksien helpottamiseksi, joilla on vahva usko kulttuuriyrittäjyyteen. Näiden ihmisten yritykset ovat usein pieniä ja ne ovat jääneet perinteisen yrityskehittämisen varjoon. Pienyrittäjillä on erilaisia lähtökohtia yrittämiseen; toiset ovat kasvuhaluista, kansainvälisille markkinoille määrätietoisesti pyrkiviä ja toisille riittää turvattu toimeentulo hyvän elämänlaadun varmistamiseksi. Näistä lähtökohdista on ponnistettava luovan talouden kehittämisessä, osaamis- ja kehityspotentiaalia on valtavasti. Kehittäjiltäkin vaaditaan kulttuurista tajua.

Kuopiossa 9.1.2005

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmän puheenjohtaja

Jyri Wuorisalo

1. JOHDANTO

Pohjois-Savon liitto käynnisti kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmän toiminnan luovien toimialojen kehittämiseksi maaliskuussa 2001. Ryhmä teetti vuonna 2003 kulttuuriklusterin nykytilaselvityksen, jossa analysoidaan maakunnan kulttuuritoimialan tilaa ja kartoitetaan kulttuurialan yrittäjyyttä Pohjois-Savossa.

Kehittämistyötä jatkettiin Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittäminen –hankkeella, jonka ensimmäisen vaiheen toiminta-aika oli 30.1.2003–31.12.2004. Tämän luovien toimialojen kehittämishankkeen keskeisenä tavoitteena on toimialojen verkostoitumisen vahvistaminen ja kulttuuriklusterin kehittämishankkeen laatiminen. Kehittämishanketta hallinnoi Pohjois-Savon liitto ja sen toteuttamiseen saatiin tukea Euroopan aluekehitysrahastosta. Kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä toimii hankekokonaisuuden ohjausryhmänä.

Jyri Wuorisalo, verkostojohtaja, Avenge Digital Oy - puheenjohtaja
Tarja Eskelinen, johtaja, Minna Canth –instituutti - varapuheenjohtaja
Annamaija Halonen-Suvala, muotoilija, Halonen-Suvala & Suvala Oy
Marja Kivinen, maakuntahallituksen jäsen, Pohjois-Savon liitto
Pauli Kurkirinne, kulttuurijohtaja, Kuopion kaupunki
Arja Laitinen, pääsihteeri, Pohjois-Savon taidetoimikunta (varajäsen Kirsti Häkkinen)
Kirsi Moisander, viestintäpäällikkö, Pohjois-Savon liitto
Hannu Puurunen, rehtori, Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu
Irja Saikkonen, yritystutkija, Finnvera Oyj
Pekka Vapaavuori, rehtori, Sibelius-Akatemia (varajäsen Paula Kosunen)
Kari Voutilainen, toimitusjohtaja, Susamuru Oy
Eija Vähälä, tulosaluejohtaja, Savonia ammattikorkeakoulu

Ohjausryhmän sihteerinä toimivat Pohjois-Savon kulttuurin kehittäminen -hankkeen projektipäällikkö FL Petri Jussila (1.10.2003–30.7.2004) ja viestintäsihteeri FM Tarja Ikonen (1.8.2004–31.12.2004) Pohjois-Savon liitosta. Hankkeen valvojana toimi maakuntasuunnittelija Aila Salminen Pohjois-Savon liitosta.

Kehittämishankkeen valmistelussa kulttuuriklusterin kehittämishankkeen ohjausryhmästä ja sidosryhmistä muodostettiin alakohtaisia kehittämissuunnitelmia, joiden tehtävänä oli toimia käytännön aivoriihenä. Kehittämissuunnitelmat koottiin muotoilun, viestinnän ja sisältötuotannon sekä kulttuuritapahtumien ja –matkailun aloille. Ryhmät muodostuivat kunkin alan laajasta alueellisesta ja ammatillisesta edustuksesta, joten niiden kautta pystyttiin huomioimaan maakunnan eri toimijoiden toteuttamistarpeita ja näkemyksiä.

Kehittämissuunnitelmien työtä täydennettiin eri tahojen kanssa käydyin keskusteluihin ja haastatteluihin. Erityisesti hankkeessa paneuduttiin vuoropuheluun maakunnan kehittäjä- ja rahoittajaorganisaatioiden kanssa. Kulttuuriklusterin ja muiden Pohjois-Savon klustereiden yhteistyön kehittäminen ja työnjaon rakentaminen klustereiden välille onkin ollut yksi hankkeen keskeisistä tehtävistä. Näin on pystytty huomioimaan uuden yritystoiminnan kannalta kiinnostavia rajapintoja.

Seudullisen vaikuttavuuden ja seutujen näkemysten vahvistamiseksi hankkeessa toteutettiin seutukuntakerros, jossa kartoitettiin kulttuuriklusterin tilaa maakunnan eri alueilla sekä kuultiin alueellisten toimijoiden näkemyksiä kulttuuritoimialojen kehittämisestä. Lisäksi käytiin laajempaa keskustelua klusterirytysten edustajien sekä koulutus- ja kehittämissuunnitelmien kanssa.

Kehittämishankkeen laadinnan aikana ilmestyi useita luovia toimialoja käsitteleviä julkaisuja, jotka ovat tuoneet uutta tietoa toimialojen kehittämisestä ja niiden nykytilasta. Näiden julkaisujen pohjalta tarkasteltuna on Pohjois-Savon kulttuuriklusterityön merkitys ja klusterin kehittämissuunnitelman tekemät arvioinnit osoittautuneet ajanmukaisiksi ja innovatiivisiksi.

Kehittämishojelman laatimisen yhteydessä tutustuttiin useisiin luovien toimialojen kehittämisen toimintamalleihin. Kehittämisen taustana ovat Pohjois-Savossa tehdyt alueelliset ja maakunnalliset ohjelmat, jotka ovat luoneet vahvat strategiset puitteet myös kulttuurin kehittämiseksi.

Tammikuussa 2004 hanke järjesti kutsuseminaarin, jonka tavoitteena oli kulttuurin profiilin nostaminen liiketoimintana ja elinkeinona, verkostoituminen sekä keskustelun herättäminen. Seminaarissa oli alustajina sekä kansallisia asiantuntijoita että maakunnallisia toimijoita. Seminaarissa syntyi vilkasta keskustelua ja sen tuloksia on käytetty kehittämishojelman laatimisessa.

Tämä kehittämishojelma valmistuu Kulttuuriklusterin kehittäminen –hankkeen ensimmäisen vaiheen loppuessa ja se julkaistaan maakunnallisessa seminaarissa tammikuussa 2005. Ohjelma koottiin Kulttuuriklusterin nykytilaselvityksen (2003) ja Petri Jussilan kokoaman aineiston pohjalta. Ohjelman kirjoittamisesta on vastannut Kirsi Moisander ja taitosta Tarja Itkonen. Kehittämishojelman laadinta tehtiin tiiviinä ryhmätyönä klusteriryhmän puheenjohtaja Jyri Wuorisalon kanssa.

1.1 Luovien toimialojen merkitys taloudessa

Kulttuurin ja taiteen yhdistämisestä syntyneet uudet toimialat ovat kasvaneet viime vuodet voimakkaasti ja siten luoneet tarpeen määrittellä näitä perinteisestä yritystoiminnasta poikkeavia liiketoiminta-alueita. Vuonna 1999 Suomessa otettiin käyttöön käsite kulttuuriteollisuus, joka viittaa Markku Wileniuksen mukaan perinteisesti toisilleen vieraina pidettyjen, taiteellisen luovuuden ja taloudellisen tuotannon yhdistämiseen. Viime aikoina erityisesti kansainvälisesti on ryhdytty käyttämään käsitettä luovat toimialat (Creative Industries), jolla viitataan muun muassa taiteeseen, kulttuurituotantoon ja joukkoviestintään. (Wilenius 2004.)

Luovien tuotannonalojen taloudellinen merkitys on maailmanlaajuisesti kasvanut nopeasti. Unescon mukaan alan vuotuisen kaupan arvo kasvoi vuosina 1993–1998 95,3 miljardista US dollarista 387,9 miljardiin dollariin. (Aulake 2003.)

Usein kulttuuriteollisuuden kehityksen katsotaan johtuvan talouselämän ja yhteiskunnan voimakkaista rakenteellisista muutoksista. Yhdysvaltalaisen taloustieteilijöiden B. Joseph Pine II:n ja James H. Gilmoren mukaan elämykset ovat nousseet talouden keskeiseksi tekijäksi raaka-aineiden, tuotteiden ja palveluiden ohien. Pine ja Gilmore kutsuvat tätä jalostusasteen nousun aiheuttamaa muutosta elämystaloudeksi, *experience economy* (Pine & Gilmore 1999). Tanskalaisen tulevaisuuden tutkijan Peter Jensenin mukaan olemme menossa kohti tarinayhteiskuntaa, joka näkyy muuttuneessa tavassa jäsentää maailmaa: tarinankerronta ja symboliset ilmaukset nousevat keskeiseksi tekijöiksi myös talouselämässä. (Jensen 1999.)

Luovuutta on viime aikoina korostettu yhtenä alueellisen kilpailukyvyyn merkittävimmistä tekijöistä. Runsaasti kansainvälistä huomiota saanut yhdysvaltalainen taloustieteilijä Richard Florida on tutkimuksessaan analysoinut eri yhteiskuntien luovuuden tilaa, jonka hän katsoo olevan tulevaisuuden menestyksen keskeinen mittari. Floridan määrittelee luovan toimialan tietopohjaisen talouden kautta, jolloin se sisältää kulttuurin lisäksi myös teknologiset innovaatiot ja tutkimuksen. Kulttuuriteollisuus on keskeinen osa tätä laajaa luovan toimialan määritelmää. Floridan ja Irene Tinaglin kirjoittamassa raportissa ”Europe in the Creative Age” todetaan, että Euroopan luovan talouden johtavat valtiot – kuten Ruotsi ja Suomi – haastavat vahvasti Yhdysvallat.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle keväällä 2004 kirjoittamassaan katsauksessa ”Välittävä, kannusta ja luova Suomi” Pekka Himanen nostaa luovuuden yhä keskeisemmäksi tekijäksi yhteiskunnan menestymisen kannalta. Himanen mukaan globaalissa tietoyhteiskunnassa informaatiotalous laajenee erityisesti kulttuuri- ja hyvinvointialoille, jotka muodostavat luovan talouden kärjet. Tätä hyväksi käyttäen on mahdollista synnyttää

myös Suomeen laaja innovaatiopohjainen kasvukehitys. Tämä on merkittävänä perustana sille, että yhteiskunnan kannattaa panostaa kulttuurin kehittämiseen entistä enemmän. (Himanen 2004.)

Suomessakin kulttuurilla on kasvavaa taloudellista merkitystä. Vuonna 2000 Suomessa työskenteli kulttuuritoimialan ammattiteissa noin 114 200 henkilöä eli runsaat viisi prosenttia työllisestä työvoimasta. Tämä on kansainvälisessä vertailussa keskiarvoa korkeampi osuus. Lisäksi näyttää siltä, että kulttuurisektorin työllisyyskehitys on viime vuosina ollut keskimääräistä kehitystä parempaa. Toimialan sisäiset alakohtaiset erot ovat kuitenkin suuret. (Karttunen 2003.)

Markku Wilenius on nostanut teoksessaan Luovaan talouteen esille keskeiset ongelmat Suomen siirtymisessä kohti innovatiivisempaa ja luovempaa yhteiskuntaa ja siten parantaa alueidemme kilpailukykyä ja mahdollisuuksia selviytyä tulevassa:

”Suurin este Suomen tiellä kohti luovaa taloutta ja kulttuuriosaamisen suurempaa hyödyntämistä on nykyisten yhteiskunnallisten ja taloudellisten päätöksentekijöiden kykenemättömyys tarttua mahdollisuuksiin, joita uudenlainen yhteistyö voi tarjota. Puuttuu oikeanlaista asennetta, osaamista, institutionaalisia järjestelyjä ja resursseja. Tai niitä ei puutu, ne vain ovat väärässä paikassa.

Yritysyhteistyötä ei synny, jos yritys ei näe, kuinka se voi konkreettisella tavalla hyötyä yhteistyöstä. Hyvää taidetta ei puolestaan synny, jos taiteilijat eivät saa keskittyä olennaiseen, eli laadukkaan taiteen ja kulttuurin tekemiseen. Siksi yhteiskunnalta tarvitaan strategisia panostuksia, jotta voidaan luoda puitteet, missä aito, molempien osapuolten osaamista arvostava yhteistyö voi syntyä. Yrityksiltä, kulttuuriorganisaatioilta ja yksittäisiltä toimijoilta vaaditaan puolestaan luovaa ajattelua uusia yhteistyömalleja etsittäessä”. (Wilenius 2004.)

2. POHJOIS-SAVON KULTTUURIKLUSTERI

2.1 Maakunnan kulttuuriyrittäjyyden ominaispiirteet

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvityksen mukaan vuonna 1999 kulttuuritoimiala työllisti 5 384 ihmistä, joka on noin 5,7 % maakunnan kaikista työllisistä. Kulttuurialan yrityksiä maakunnassa toimi kaikkiaan 972, joista valtaosa on yhdestä viiteen henkeä työllistäviä mikroyrityksiä. Kulttuuriyrityksiä on lukumääräisesti eniten käsi- ja vaateteollisuudessa, jonka jälkeen suurimmat toimialat ovat mainonta ja markkinointi, liikunta ja urheilu sekä viestintä ja konsultointi.

2.2 Kulttuurialan koulutuksesta

Kulttuurialan keskiasteen koulutusta antavat Pohjois-Savossa monet oppilaitokset, joilla on toimipisteitä maakunnan eri puolilla. Koulutusta annetaan useilla kulttuurin eri osa-alueella, jonka lisäksi ainakin matkailupalvelujen tuottajan koulutuksella on selkeä yhteys kulttuurimatkailuun. (Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvitys 2003, 22–24.)

Kulttuurialan korkea-asteen koulutusta antavat Pohjois-Savossa Sibelius-Akatemian Kuopion osasto ja Savonia –ammattikorkeakoulu. Savonian tarjoama kulttuurialan koulutus jakaantuu muotoilun, viestinnän, musiikin ja tanssinopettajan koulutusohjelmiin, jotka sisältävät jonkin verran tuottamiseen ja markkinointiin liittyvää koulutusta. Erityisesti muotoilun ja viestinnän koulutusohjelmissä on kehitetty asiakaslähtöisyyttä ja yritysyhteistyötä. Sibelius-Akatemian Kuopion osastossa on syksyllä 2004 käynnistynyt taidehallinnon

kaksivuotinen maisteriohjelma, joka painottuu erityisesti kulttuuriyrittäjyyteen. Kyseisessä koulutusohjelmassa eri alueiden substanssiosaajat opiskelevat monipuolisesti yrittäjyyteen liittyviä asioita, kuten liiketoiminnan suunnittelua, taloushallintoa, johtamista, verkostoitumista, markkinointia ja tuottamista.

Pohjois-Savon koulutustarjonta tarjoaa hyvän pohjan kulttuuriklusterin vahvistamiseksi. Keskeinen haaste on koulutustarjonnan kytkeminen mahdollisimman tiiviisti osaksi kulttuuriklusteria.

2.3 Kulttuurialan tutkimuksesta ja kehittämisestä

Pohjois-Savossa kulttuurialan tutkimusta harjoittavat osin samat tahot, jotka antavat koulutusta. Savonia – ammattikorkeakoulussa harjoitetaan soveltavaa tutkimusta, joka Kuopion Muotoiluakatemiassa on painottunut erityisesti inhimillisen hyvinvoinnin edistämiseen, muotoilu- ja viestintäalan ammatillisen toiminnan keinoin, kokemuksellista ja toimivaa tuoteympäristöä kehittämällä. Sibelius-Akatemiassa tehdään musiikinalan perus- ja soveltavaa tutkimusta. Kuopion yliopiston yhteiskuntatieteellinen sekä informaatioteknologian ja kauppatieteiden tiedekunta tekevät alojensa perustutkimusta, joka soveltuvin osin sivuaa kulttuurialaa. Pohjois-Savon museot puolestaan tuottavat alueellista ja esineellistä kulttuuritutkimusta alueen asukkaiden ja toimijoiden käyttöön.

Kulttuuriteollisuuden määrätietoinen kehittäminen tapahtuu julkisin voimin. Toimijoina ovat Pohjois-Savon taidetoimikunta, Itä-Suomen lääninhallitus, Pohjois-Savon liitto, Pohjois-Savon TE-keskus, alueelliset kehittämissyhtiöt, kunnat ja oppilaitokset. Toimialan rahoitusmuotoja ovat nykyisin apurahat, valtionavut ja hankerahoitus.

2.4 Kulttuuriklusterin yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Kulttuuriklusterin toimijoiden ja yritysten yhteistyön kehittäminen erityisesti matkailuklusterin kanssa on keskeistä, sillä kulttuuritapahtumat ja kulttuurinen ohjelmatarjonta ovat merkittävä osa matkailun tarvitsemia palveluja. Edellytyksiä yhteistyön rakentamiselle on, sillä Pohjois-Savon matkailuklusteri painottaa strategiassaan sekä luonnon ja kulttuurin yhdistämistä että savolaisuuden myönteistä merkitystä, johon kulttuuriklusteritoimijat voivat tarjota sekä osaamistaan että palveluita. (Pohjois-Savon matkailustrategia 2001.) Kulttuurimatkailussa vetovoimaiset tapahtumat ovat keskeisiä, joten niiden synnyttäminen ja kehittäminen vahvistaa maakunnan kilpailukykyä matkailussa. Kuopion kaupungin kulttuuristrategiassa tapahtumatuotannon kehittäminen onkin nostettu varsin vahvasti esiin (Kuopion kulttuuristrategia vuoteen 2012).

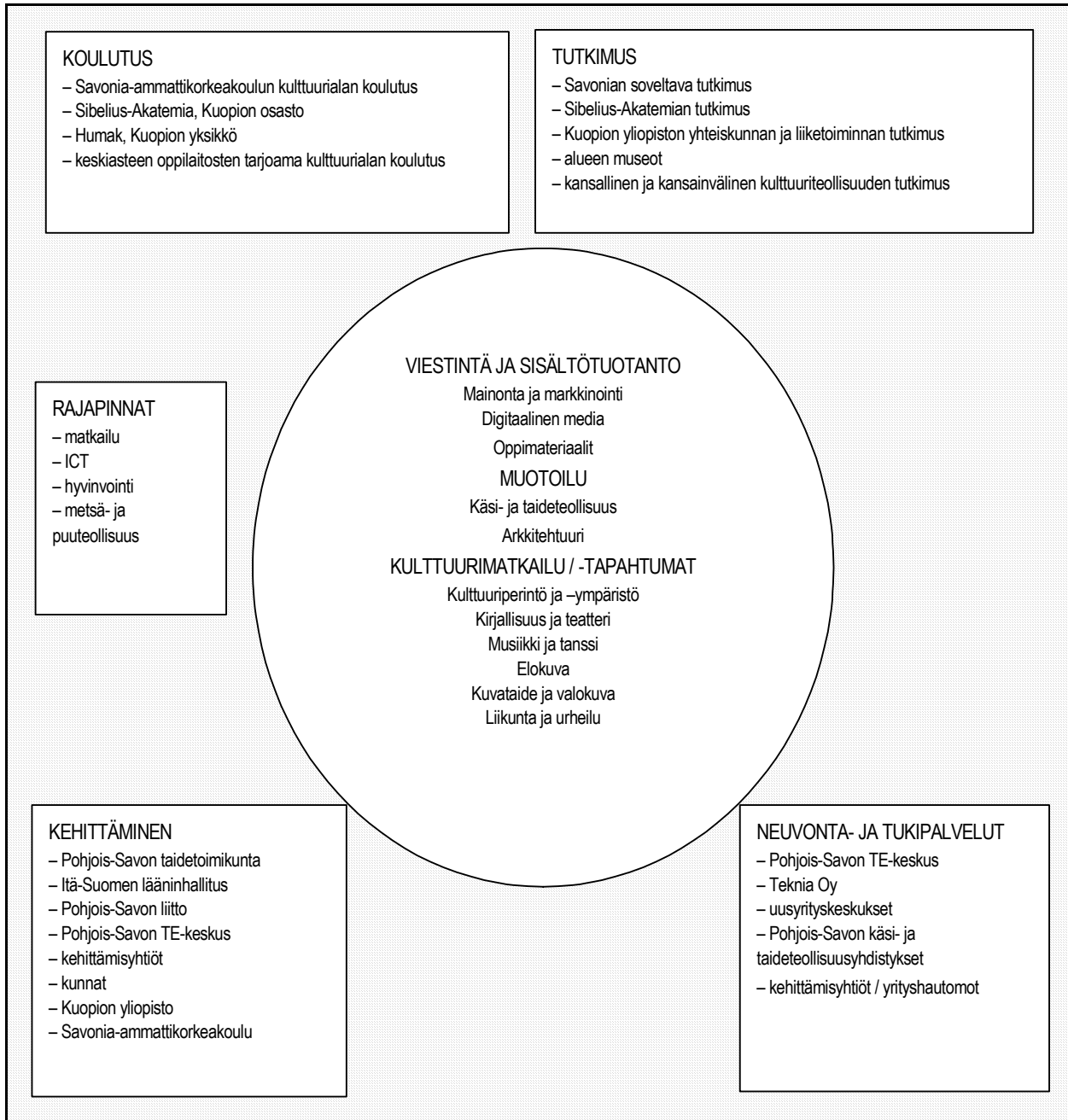
Kulttuuriklusterin yhteys hyvinvointiklusteriin on kasvava ja vaikutuksiltaan merkittävä. Yhteistyöllä tulee olemaan merkitystä erityisesti Kuopion seudulla, jossa on panostettu vahvasti hyvinvointiosaamiseen. Yhteistyötä korostetaan tällä hetkellä voimakkaasti sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Myös kulttuurin positiiviset vaikutukset terveyden edistämässä ovat tutkimuksin todistettuja ja ne tunnustetaan laajasti myös Suomessa. (Vrt. esim. Suomen kulttuurirahaston vuosikertomus 2002–2003.)

Kulttuuriklusterilla on yhtymäkohtia ICT-klusteriin erityisesti sisältötuotannossa, tiedon tuotteistamisessa ja paketoimisessa sähköiseen muotoon, multimedian ja pelien rakentamisessa sekä muotoilun ja käytettävyyden näkökulmista. ICT-klusterin strategiatyössä hyvinvointiosaaminen on myös nostettu yhdeksi keskeiseksi kehittämisalueeksi (ICT-viisari 2003), joten yhteistyöllä syntyy edellytykset luovan hyvinvointitalouden rakentamiseen Pohjois-Savossa.

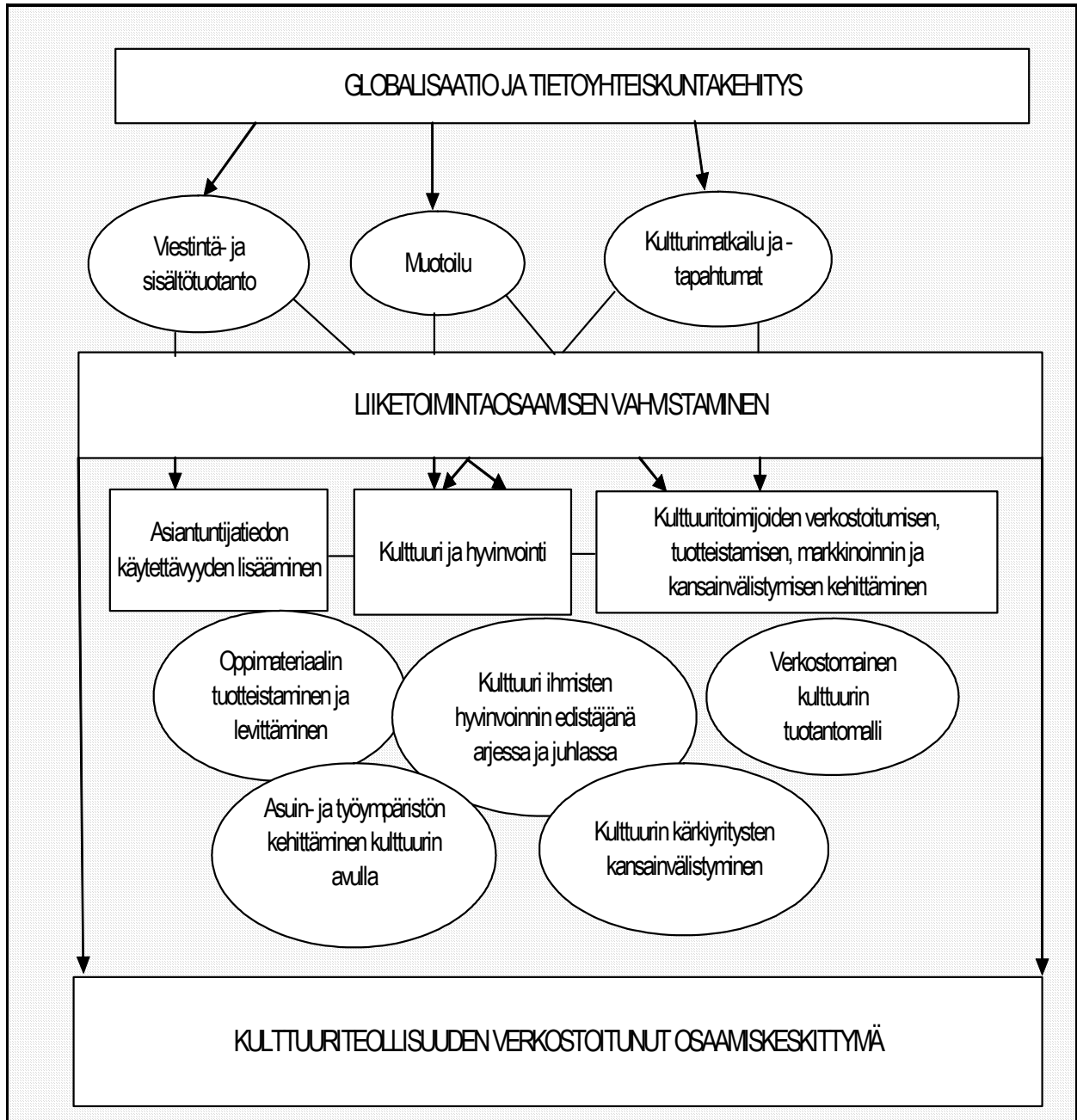
Pohjois-Savon metsäklusterin kanssa rajapintoja löytyy erityisesti huonekaluteollisuuden, muotoilun, soitinrakennuksen, metsien virkistyskäytön ja matkailun alueilta.

KULTTUURIKLUSTERIN NYKYTILA POHJOIS-SAVOSSA

- yrityksiä noin 1 000
- naisyrittäjävaltaisuus
- lähes pelkästään pienyrityksiä
- työllisiä ammattiluokituksen mukaan noin 3 000
- työllisiä toimialan mukaan noin 5 400 (runsas 5 % työvoimasta)

POHJOIS-SAVON KULTTUURIKLUSTERIN KEHITTÄMINEN

3. KEHITTÄMISOHJELMA

3.1 Yleiset lähtökohdat

Maailman talouteen vaikuttaa keskeisesti kaksi megatrendiä, globalisaatio ja tietoyhteiskuntakehitys. Globalisaation yhtenä vaikutuksena on viime vuosina ollut työpaikkojen siirtyminen maihin, joissa on alemmat työvoimakustannukset. Tässä tilanteessa voimavaroja on suunnattava korkeampaa osaamista vaativiin tuotteisiin ja palveluihin sekä suunnittelu- ja tuotekehitystoimintaan.

Tietoyhteiskuntaa määritteli sen ensivaiheessa tieto- ja viestintätekniikan kehittäminen ja käyttöönotto. Tietoyhteiskuntakehityksen toisessa vaiheessa keskeisiä käsitteitä ovat soveltaminen, sisältö, palvelut, luovuus ja innovaatiot. Olemme siirtymässä tietoyhteiskuntakehityksessä sen kolmanteen vaiheeseen, jossa sosiaalisella (high techilla) päätöksenteko-, terveys-, suunnittelu-, koulutus-, ympäristö- ja innovaatiojärjestelmillä sekä niiden tuottamiseen liittyvällä tekniikalla (aineellisella high techilla) onkin tulevaisuudessa yhä suurempi yhteiskuntapoliittinen ja myös taloudellinen merkitys. (Hietanen 2004.)

Globalisaatio- ja tietoyhteiskuntakehityksen vaikutuksesta kulttuurin ja luovan talouden merkitys on kasvanut ja odotukset luovien toimialojen kehittymiselle ovat suuret. Pohjois-Savon kilpailukyky alueiden välisessä kilpailussa on riippuvainen sen kyvystä vastaanottaa uutta ja kehittyä luovana maakuntana.

3.2 Pohjois-Savon kulttuuriklusterin painopisteet

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä on määritellyt alan kehittämiseksi seuraavat painopistealueet:

1. Viestintä ja sisältötuotanto
2. Muotoilu
3. Kulttuuritapahtumat ja kulttuurimatkailun ohjelmalvelut

Painopisteiden toteuttaminen edellyttää maakunnalta vahvaa sitoutumista luovien toimialojen kehittämiseen ja uuden liiketoiminnan synnyttämiseen. Näiden toimialojen vahvistuminen edistää koko Pohjois-Savon mahdollisuuksia kehittyä luovaksi ja innovatiiviseksi maakunnaksi. Luovuuden mittarina katsotaankin olevan erilaisuuden hyväksymisen, uusien ideoiden vastaanottokyvyn ja rohkean osallistumisen uuteen.

3.3 Keskeiset tavoitteet

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvityksessä vuodelle 2006 on asetettu seuraavat tavoitteet:

- Kulttuuriteollisuusalat ovat ammattimaistuneet
- Naisyrittäjyys on vahvistunut
- Klusterille on syntynyt 200 uutta työpaikkaa verrattuna vuoden 2000 tilanteeseen
- Klusterin kokonaisliikevaihto kasvaa 5 % vuodessa

Vuoteen 2010 asiantuntijaryhmä on asettanut seuraavat tavoitteet:

– Kulttuuriklusterille on syntynyt 500 uutta työpaikkaa vuoden 2000 lopun tilanteeseen verrattuna
– Klusterin kokonaisliikevaihdon kasvu 60 % vuoden 2000 lopun tilanteeseen verrattuna
– Pohjoissavolainen osaaminen on kulttuuriklusterin painopistealoilla kansallisesti johtavaa ja kansainvälisesti tunnettua

Edellä esitettyihin tavoitteisiin pääseminen edellyttää maakunnalta voimakasta panostusta luovien toimialojen ja klusterin yritysten kehittämiseen. Oheen on kirjattu kunkin käsitellyn painopistealueen osalta toimenpideesityksiä, joiden avulla pohjoissavolainen luova yrittäjyys saa kasvuvoimaa ja on edistämässä maakunnan innovatiivisuutta ja uudistumista.

Toimenpide-esitys 1, keskeiset tavoitteet

Teknologiakeskukseen tai johonkin maakunnan kehittämissyhtiöistä palkataan **kulttuuriteollisuuden kehittämisspäällikkö**, jonka tehtävänä on kulttuuriteollisuuden (luovat toimialat) yritystoiminnan kehittäminen, verkottumisen tukeminen, innovaatioiden etsiminen, niiden syntymisen tukeminen ja kaupallistamisen edistäminen yhdessä TE-keskuksen, TEKESin ja Keksintösäätiön kanssa. Kehittämisspäällikkö on mukana uusyritystoiminnan edistämässä sekä pyrkii auttamaan kasvuhakuisten yritysten kehittymistä. Kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä ja muut mahdolliset toimijat sitoutuvat toimimaan mentoreina uusille ja kasvuhakuisille yrityksille tai niiden tuotekehitysprosesseille.

Toimijat: Teknologiakeskus tai kehittämissyhtiö
TE-keskus
TEKES
Pohjois-Savon liitto
Kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä
Klusteriyritysten edustajat

3.4 Liiketoimintaosaamisen vahvistaminen

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvityksessä tehdyn kyselytutkimuksen mukaan luovien toimialojen kehittämisen keskeisimpinä ongelmina ovat:

1. Liiketoiminnallisen osaamisen heikkoudet
2. Luovan toimialan yritysten pienuus, toimialojen moninaisuus sekä osaamiskeskittymien vähäisyys
3. Kasvuhakuisten yritysten vähäisyys
4. Toimialan pitkäjänteisen kehittämistyön puuttuminen
5. Verkottumisen heikkoudet

Keskeistä kulttuuriklusterin toiminnassa on kulttuuriyrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen vahvistaminen. Tämä tarkoittaa yhtäältä yritysten vahvuuksien ja mahdollisuuksien löytämistä sekä toisaalta rajallisten resurssien suuntaamista mahdollisimman järkevästi. Liiketoimintaosaamisen vahvistamisen kautta edetään kohti kulttuuriteollisuuden verkostoitunutta osaamiskeskusta, joka on kulttuuriklusterin strateginen päämäärä.

Toimenpide-esitys 2, liiketoimintaosaamisen kehittäminen

Käynnistetään kulttuuriyrittäjyyden liiketoiminnan kehittämishanke, joka verkotetaan muihin maakunnassa toimiviin liiketoiminnan kehittämishankkeisiin. Hanke liittyy osaksi kehittämisspäällikön työkenttää.

Toimijat: Kehittämisspäällikön isäntäorganisaatio
TE-keskus
Pohjois-Savon liitto

3.5 Kehittämisen kärkiteemat

Kulttuuriklusterin kehittämisen asiantuntijaryhmä määritteli klusterille seuraavat kärkiteemat, joihin maakunnan kulttuuriteollisuuden toimialakohtaisten kehittämistoimenpiteiden kohdentamisella katsotaan olevan vaikuttavuutta ja kasvun mahdollisuuksia:

1. Asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen
2. Kulttuuri ja hyvinvointi
3. Kulttuuriyritysten verkottumisen kehittäminen

3.6 Asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen

Tietoyhteiskunnan läpimurron myötä asiantuntijatiedon merkitys korostuu entisestään. Perustutkimuksen lisäksi tarvitaan soveltavaa tietoa päätöksenteon tueksi, oppimateriaaleiksi ja vapaa-aikateollisuuden tarpeisiin. Tiedon käytettävyyden lisäämiseksi tarvitaan asiantuntijatiedon tuotteistamista eri käyttäjäryhmien tarpeita varten. Tiedon monimediallinen tuottaminen nousee keskeiseksi tiedon jakelun siirtyessä yhä enemmän digitaaliseen mediaan samalla kun perinteisen viestinnän vahva rooli säilyy.

Pohjois-Savossa on tehty opetusmateriaalien ja oppimisympäristöjen verkkosovelluksia, joiden merkitys on edelleen kasvussa. Alueella on hyvät edellytykset ryhtyä erityisesti terveys- ja hyvinvointiosaamisen popularisoimiseen. Tavoitteena on asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen ja myytävien tuotteiden luominen.

Toimenpide-esitys 3, asiantuntijatiedon käytettävyyden lisääminen

Tehdään selvitys tieteellisen tiedon ja oppimateriaalien kysynnästä sekä niiden markkinoinnista. Selvityksen pohjalta laaditaan suunnitelma yritystoiminnan kehittämisestä alueella.

Toimijat: Pohjois-Savon liitto
Itä-Suomen lääninhallitus

3.7 Kulttuuri ja hyvinvointi

Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteys on noussut viime vuosina vahvasti esiin sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Kulttuurin monipuolinen merkitys hyvinvoinnin edistäjänä on laajasti tunnustettu.

Kulttuurimatkailu on yksi keskeisistä tavoista luoda kulttuurista yritystoimintaa. Matkailun edistämiskeskuksen mukaan kulttuurimatkailua on ”*kaikki sellainen matkustus, jonka motivaationa on halu havainnoida matkakohteen kulttuurivoimavaroja, oppia niistä tai osallistua niihin. Tällainen kulttuurivoimavara on mikä tahansa paikka, rakenne, ihmiskäden aikaansaannos tai tapahtuma, jonka kokemus lisää kävijän arvostusta isäntäalueen alkuperään, tapoihin, makuihin, tottumuksiin ja taitoihin*” (Ekholm 2003). Kulttuuritapahtumat sisältyvät edellä olevaan määritelmään.

Pohjois-Savossa, etenkin Kuopion seudulla on paneuduttu vahvasti hyvinvointiosaamiseen. Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteistyön edistämiseksi tulee luoda verkosto, jossa on monialaista asiantuntemusta (muotoilu, arkkitehtuuri, kuvataide, tanssi, musiikki, terveydenhoito, sosiaalitoimi). Samalla saadaan aikaan uutta yritystoimintaa, joka keskittyy kulttuurin ja hyvinvoinnin rajapintaan. Tavoitteena on kehittää sellaisia kulttuuria ja hyvinvointia yhdistäviä tuotteita, joilla on mahdollisuus menestyä kaupallisesti. Työssä hyödynnetään kulttuuriklusterin painopistealoja.

Uusia tuotteita odotetaan mm. seuraavilta alueilta:

- Työyhteisön kehittämistä varten räätälöidyt kulttuuripaketit
- Muotoilun hyödyntäminen hyvinvointitekniikan kehittämisessä
- Arkkitehtuurin, muotoilun ja kuvataiteen yhteistyö kaavoituksessa ja asuinalueiden suunnittelussa
- Design management –paketit yhteistyössä eri ammattiryhmien välillä eri tilojen (sairaalat, vanhainkodit, virastot, yritykset) viihtyisyyttä lisäämässä
- Digitaaliseen televisioon suunnitellut palvelut ja sisällöt
- Kulttuurimatkailua ja terveysturismia yhdistävät matkailupaketit
- Taiteeseen pohjautuvat hyvinvointituotteet

3.8 Kulttuuriyritysten verkottumisen kehittäminen

Pohjois-Savossa on runsaasti pieniä kulttuuriyrityksiä ja toimijoita, joilla on laadukkaita tuotteita ja erityisosaamista. Tuotteiden markkinoillepääsyn ja yritysten kehittymisen esteenä ovat usein sekä yhteistyön vähäisyys että puutteellinen tuotekehitys.

Yhteistyön lisääminen edellyttää kulttuuriteollisuuden voimakasta kehittämistä entistä verkottuneempaan toimintaan. Onnistuessaan verkottuneet toimintamallit voivat synnyttää uusia tuotantomalleja, joiden avulla yritykset ja niiden osaajat voivat keskittyä vahvimpaan osaamisensa alueeseen. Pitkälle kehittynyt verkostomalli edellyttää mukanaolijoiden vahvaa luottamusta toisiinsa sekä jokaisen osapuolen hyötymistä yhteistyöstä.

Toimenpide-esitys 4, kulttuuri, hyvinvointi ja yritysten verkottuminen

Käynnistetään hanke kulttuurin ja hyvinvoinnin alueille syntyvän verkottuneen yritystoiminnan kehittämiseksi. Hankkeen rakentajana ja käynnistäjänä toimii kehittämisspäällikkö. Hanke kytketään samaan kokonaisuuteen kuin edellä mainitut hankkeet.

Toimijat: Terve Kuopio -hanke
Pohjois-Savon liitto
TE-keskus
TEKES

3.9 Kansainvälistyminen

Yritysten kansainvälistymisen edistämiseksi Pohjois-Savoon tarvitaan kansainvälistymisstrategia, jossa määritellään maakunnan kansainvälistymiselle toimenpiteet ja vastuunjako kaikkien keskeisten toimijoiden osalta. Erityisesti pk-yritysten kansainvälistymiseen on olemassa monia ”matalan kynnyksen” mahdollisuuksia harjoittelijoiden, ulkomaisen työvoiman, markkinoinnin ja yhteistyön saralla. Kulttuuriyrittäjien kynnys kansainvälistymiseen on usein suhteettoman korkea kokemuksen puutteen ja yritysten pienuuden vuoksi. Verkottunut yhteistyö luo uusia mahdollisuuksia myös kansainvälistymiselle.

Toimenpide-esitys 5, kansainvälistyminen

Käynnistetään hanke, johon valitaan 5-10 pohjoissavolaista yritystä, joiden tavoitteena on kansainvälistyminen.

Toimijat: TE-keskus
Pohjois-Savon liitto

3.10 Tuottajaosaamisen vahvistaminen

Pohjois-Savossa on monien kulttuurin osa-alueiden substanssiosaajia. Sen sijaan ammattitaitoisista kulttuurin kehittäjistä ja kaupallistajista on puutetta. Lisää osaamista tarvitaan kulttuuritoimialan arvoketjun **kulttuurisisältö – jalostaminen – tuotteistaminen – markkinointi – jakelu – loppukäyttäjä** keskivaiheille. Tiivistetysti voi sanoa, että alueelle tarvitaan lisää asiakaslähtöisen tuottamisen osaajia, jotka vapauttavat kulttuurin substanssiosaajat luovaan toimintaan.

Tuottajaosaamista kaivataan lisää useilla eri aloilla:

- Tapahtumatuotanto
- Erialaisten taiteilijaryhmien, yhtyeiden ja artistien tuottajana toimiminen
- Ohjelmatuotanto eri medioihin
- Kulttuurisisältöjen monimediallinen tuotteistaminen
- Kulttuurisisältöjen paketointi kulttuurimatkailuun tai hyvinvointipalveluihin

Toimenpide-esitys 6, tuottajaosaamisen vahvistaminen

Edistetään tuottajien koulutusta ja mahdollisuutta työskennellä Pohjois-Savossa käynnistämällä hanke, jossa palkataan kulttuuriteollisuuden kehittämisspäällikön yksikköön kaksi tuottajaa, joiden tehtävänä on olla tuottamassa sekä sisältötuotantoa että tapahtumia Pohjois-Savon alueella.

Toimijat: Kehittämisspäällikön isäntäorganisaatio

TE-keskus

Pohjois-Savon liitto

Itä-Suomen lääninhallitus

4. LOPUKSI

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä on tehnyt työtään pian neljä vuotta. Klusterin kehittäminen aloitettiin kokoamalla klusterin toimialojen nykytilaselvitys, jonka pohjalta luovien toimialojen kehittämissuunnitelmaa ryhdyttiin valmistelemaan. Klusterityö on tuottanut entistä vahvemman näkemyksen luovan ja innovatiivisen liiketoiminnan merkityksestä Pohjois-Savolle.

Kulttuuriklusterin kehittämissuunnitelmalla on pyritty löytämään keinoja luovien toimialojen kehittämiselle maakunnassa. Klusterin asiantuntijaryhmä esittää kuutta eri toimenpidekokonaisuutta kehittämistoimiksi, joilla vahvistetaan klusteriyritysten liiketoimintaosaamista, kansainvälistymistä, verkottumista, kulttuurin ja hyvinvoinnin välistä yhteistyötä sekä testataan mallia tuottajapulaan.

Klusterin asiantuntijaryhmä katsoo, ettei luovien toimialojen kehittäminen edisty mikäli kulttuuriteollisuutta ei kehitetä kuten muitakin menestyviä toimialoja. Kulttuuritoimialat vaativat kehittyäkseen ammattitaitoisen vetäjän ja kehittämissuunnitelman, johon yrittäjyyden kehittäminen on keskittynyt. Näin edistetään rajapintojen yritysten verkottumista ja luodaan edellytykset entistä ammattitaitoisempaan kehittämistyöhön sekä pystytään pääsemään niihin tavoitteisiin, joita maakunta on kulttuuriklusterin kehittämiselle asettanut.

KIRJALLISUUS JA TAUSTA-AINEISTO

- Aulake, Kimmo, Kulttuuriteollisuus – kulttuuria vai taloutta? Teoksessa Kulttuurin aika. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13.
- Cantell, Timo, Mittaamaton kulttuuri? Teoksessa Perinnettä vai bisnestä. Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet. Toim. Riukulehto, Sulevi. Saarijärvi 2001.
- Culture Cluster Mapping and Analysis. Final Report to ONE North East. Centre for Urban & Regional Development Studies – <http://www.campus.ncl.ac.uk>.
- Digitaalinen sisältötuotanto. Strategiset tavoitteet ja toimintaehdotukset. Opetusministeriön julkaisu. Helsinki 2002.
- Ekholm, Jukka, Suomikin on kulttuurimatkailumaa. Tieto-aika 12/2003.
- Florida, Richard and Tinagli, Irene. Europe in the Creative Age. Carnegie Mellon University Report, co-published in Europe with Demos, 2004. – <http://www.kulttuurituotanto.net>
- Haajanen, Marko – Sokka, Sakarias, Kulttuuri maakuntien vahvuutena. Selvitys maakuntien liitosta alueellisten kulttuurilinjausten määrittäjinä. Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisuja 7/2002.
- Hietanen, Olli, Tietoyhteiskunnan kolmas vaihe: Social high tech, 2004. - <http://www.tietoyhteiskunta.fi/>
- Himanen, Pekka, Välittävä, kannustava ja luova Suomi – katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Teoksessa Globaali tietoyhteiskunta. Kehityssuuntia Piilaaksosta Singaporeen. Toim. Himanen, Pekka. Tekesin teknologiakatsaus 155/2004. Helsinki 2004.
- Hyvä olla, hyvä tulla. Ylä-Savon seutu-strategia 2004–2010. - <http://talousalueenliitto.ylasavo.fi>
- ICT-viisari. Tieto- ja viestintätekniikan strategiset valinnat Pohjois-Savossa. Kuopio 2003.
- Innovatiivisten klustereiden kehittäminen. Alueellinen innovaatio Euroopassa. Euroopan innovaatioalueiden verkon lehti 5/2003.
- Jensen, Peter, The Dream Society: how the coming Shift from Information to Imagination will transform your Business. New York 1999.
- Jussila, Petri, Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittämisohjelma 2004-2010. Käsikirjoitusluonnos 2004.
- Karttunen, Sari, Kulttuuri toimialana ja työpaikkoina. Teoksessa Kulttuurin aika. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13.
- Kuopion kulttuuristrategia vuoteen 2012. - <http://kulttuuri.kuopio.fi/kulttuuristrategia>
- O'Connor, Justin, Julkinen ja yksityinen sektori kulttuuriteollisuudessa. Teoksessa Kulttuuribusiness. Toim. Niinikoski, Marja-Liisa – Sibelius, Kaisa. Vantaa 2003.
- On luovan toiminnan aika. Luovan toimialan kehittäminen Keski-Suomeen – esiselvityksen loppuraportti. Keski-Suomen liiton julkaisuja B 127. Jyväskylä 2003.
- Pine II, B. Joseph & Gilmore James H, The Experience Economy. Work is Theatre & Every Business a Stage. Boston 1999.
- Pohjois-Savon kulttuuriklusterin nykytilaselvitys. Pohjois-Savon liiton julkaisuja A:32, 2003.
- Pohjois-Savon maakuntaohjelma 2003–2006. Pohjois-Savon liiton julkaisuja A:33, 2003.
- Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma v.2020. Pohjois-Savon liiton julkaisuja A:30, 2002.
- Pohjois-Savon matkailustrategia. Pohjois-Savon liiton julkaisuja A:27, 2001.
- Saarela, Pekka, Muotoilu 2005. Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisuja 3/1999. Helsinki 1999.
- Suomen kulttuurirahaston vuosikertomus 2002–2003. Helsinki 2003.
- Suutari, Timo – Zimmerbauer, Kaj, Etelä-Pohjanmaan kulttuurin kehittämisen tulevaisuuden toimintamallit. Etelä-Pohjanmaan liiton julkaisuja B:24. Seinäjoki 2003.
- Syrjästä esiin. Puheenvuoroja kulttuurista ja kehityksestä Euroopasta. Eurooppa –työryhmän raportti Euroopan neuvostolle. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu. Helsinki 1998.
- Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Opetusministeriön julkaisu, 2002.
- Tilastokeskus, yritys- ja toimipaikkarekisteri sekä maakunnalliset väestötilastot – www.stat.fi

Wilenius, Markku, Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Sitran julkaisuja 266. Helsinki 2004.

Väyrynen, Raimo, Globalisaatio ja kulttuuri. Teoksessa Kulttuuriteollisuus. Toim. Koivunen, Hannele – Kotro, Tanja. Sitran julkaisuja 214. Helsinki 1999.

POHJOIS-SAVON LIITON JULKAISULUETTELO

Sarja A

- A:1 Kunnallistalouden pitkän aikavälin kehitysnäkymistä Pohjois-Savossa, valm. 1991
- A:2 Varkauden seudun pohjoisosan seutukaava Varkaus, Leppävirta
- A:3 Saimaan Vuoksi, Venely ja vesimatkaile/Lähtökohtaselvitys, valm. 1991
- A:4 Pohjois-Savon jätehuoltosuunnitelma, valm. 1992
- A:5 Koillis-Savo. Ulkoilureitistön yleissuunnitelma, valm. 1993
- A:6 Maakuntasuunnitelma 2017 - Tavoitteet, valm. 1993
- A:7 Koillis-Savon seutukaava. Ehdotus 14.6.1993.
- A:8 Lähetäänpäs käymään taululla. Satu Syrjälä: sosiaaliryöön suuntautumisvaihtoehdon pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 1993
- A:9 Lineaarikiinnyttimen sijaintipaikkatutkimus Pohjois-Savon alueella, valm. 1994
- A:10 Pohjois-Savon kalastusmatkaile 2000, valm. 1994
- A:11 Pohjois-Savon kehittämisohjelma 1995–1999, valm. 1994
- A:12 Kyläkauppa muuttuu - Kyläkauppiiaan oheislukemisto, valm. 1995
- A:13 Kirkollisiin rakennuksiin ja alueisiin liittyvät uhkatekijät Pohjois-Savossa, valm. 1995
- A:15 Pohjois-Savon 6-ohjelma 1995–1999, valm. 1995
- A:16 Pohjois-Savon 5b-ohjelma 1995–1999, valm. 1995
- A:17 Alueellinen kehittäminen yrittäjyyden ja omatoimisuuden edistäjänä Savossa, valm. 1997
- A:18 Sisä-Savon seutukaava. Ehdotus 9.6.1997.
- A:19 Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2020, valm. 1997
- A:20 Koillis-Savon seutukaava, valm. 1998
- A:21 Pohjois-Savon kehittämisohjelma 1998–2000, valm. 1998
- A:22 Varkauden seudun pohjoisosan seutukaavan muutos, Leppävirta
- A:23 Korjataan yhdessä - Pohjois-Savon asuntokannan korjaustoiminnan edistämiprojektin loppuraportti
- A:24 Pohjois-Savon elintarvikealan kehittämisohjelma v. 2000–2006
- A:25 Pohjois-Savon Maakuntakuvatutkimus 2000
- A:26 Pohjois-Savo vuonna 2000 – nykytilanne ja aiempien maakuntasuunnitelmien tavoitteiden toteutuminen, valm. 2000
- A:27 Pohjois-Savon matkailustrategia 2001–2006
- A:28 Pohjois-Savon hyvinvointiklusteri – TOIMINTAOHJELMA 2002–2006
- A:29 Pohjois-Savon ICT-yritysten toimintaympäristö
- A:30 Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma v. 2020
- A:31 Sisä-Savon seutukaava
- A:32 Pohjois-Savon kulttuuriklusterin käynnistämiselvitys
- A:33 Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2003–2006
- A:34 PUHTAASTI PARASTA! Pohjois-Savon elintarvikealan kehittämisohjelma 2003–2010
- A:35 Euroopan unionin laajentumisen taloudelliset vaikutukset ja sen tarjoamat liiketoimintamahdollisuudet Suomen pk-yrityksille
- A:36 Kuopion seudun maakuntakaavan rakennemallien vaikutukset
- A:37 Kuopion seudun maakuntakaavan rakennemallien palveluverkkoselvitys
- A:38 Kuopion seudun maakuntakaava – rakennevaihtoehtojen liikennejärjestelmät ja niiden vertailu
- A:39 Pohjois-Savon tietoyhteiskuntastrategia
- B:21 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1996
- B:22 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1996, valm. 1997
- B:23 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1996,
- B:24 Maakuntarahen seurantaraportti 1994
- B:25 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1995
- B:26 Maakunnallisen kehittämisrahaston seurantaraportti vuosilta 1989–1995, valm. 1996
- B:27 Savon Liiton toimintasuunnitelma 1998, taloussuunnitelma 1998–2000, talousarvio 1998, valm. 1997
- B:28 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1997
- B:29 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1997, valm. 1998
- B:30 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1997
- B:31 Toiminta- ja taloussuunnitelmia 1999–2001 sekä talousarvio 1999
- B:32 Pohjois-Savon kehitykseen vaikuttavat sektoripolitiikat ja aluekehityspolitiikka sekä alueen taloussosiaalinen tila
- B:33 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1998
- B:34 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1998, valm. 1999
- B:35 Työvoimatarpeen ja ammatillisen koulutuksen kohtaaminen Pohjois-Savossa 1998–1999, Faktat ja visiot -loppuraportti, valm. 1999
- B:36 Osaaminen ja koulutustarve Pohjois-Savon yrityksissä ja toimipaikoissa
- B:37 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1998, valm. 1999
- B:38 Toimintasuunnitelma ja talousarvio 2000 sekä taloussuunnitelma 2001–2002, valm. 1999
- B:39 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1999, valm. 2000
- B:40 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 1999, valm. 2000
- B:41 Pohjois-Savon väliaikainen ammattikorkeakoulu – kokeilusta vakinaiseksi ammattikorkeakouluksi, valm. 2000
- B:42 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1999, valm. 2000
- B:43 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma 2001 sekä talousarvion 2001 puitteet
- B:44 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 2000, valm. 2001
- B:45 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2000, valm. 2001
- B:46 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 2000, valm. 2001
- B:47 Maakunnallisen kehittämisrahaston seurantaraportti vuosilta 1996–2000
- B:48 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2002 sekä taloussuunnitelma 2003–2004
- B:49 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2001, valm. 2002
- B:50 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 2001, valm. 2002
- B:51 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 2001, valm. 2002
- B:52 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2003 sekä taloussuunnitelma 2004–2005
- B:53 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2002
- B:54 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2004 sekä taloussuunnitelma 2005–2006
- B:55 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2003
- B:56 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2005 sekä taloussuunnitelma 2006–2007

Sarja B

- B:1 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1991–95, toimintasuunnitelma 1991 ja talousarvio 1991, valm. 1991
- B:2 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1992–96, toimintasuunnitelma 1992 ja talousarvio 1992, valm. 1992
- B:3 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1991
- B:4 Pohjois-Savon lähiajan kehitysnäkymät 1991
- B:5 Maakunnallisen kehittämisrahan seurantaraportti vuosilta 1989–91, valm. 1992
- B:6 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1991, valm. 1992
- B:7 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1993–97, toimintasuunnitelma 1993 ja talousarvio 1993, valm. 1992
- B:8 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1992
- B:9 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1992, valm. 1993
- B:10 Maakuntien ja kuntien muuttuva asema eurooppalaisessa yhteydessä - vaikutuksia Pohjois-Savoon, valm. 1993
- B:11 Kuntayhtymäsuunnitelma 1994–98, toimintasuunnitelma 1994 ja talousarvio 1994, valm. 1993
- B:12 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1993
- B:13 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1993, valm. 1994
- B:14 Pohjois-Savon Liiton kuntayhtymäsuunnitelma 1995–1999, toimintasuunnitelma 1995 ja talousarvio 1995, valm. 1994
- B:15 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1994
- B:16 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1994, valm. 1995
- B:17 Savon Liiton kuntayhtymäsuunnitelma 1996–2000, toimintasuunnitelma 1996 ja talousarvio 1996
- B:18 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1995
- B:19 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1995, valm. 1996
- B:20 Savon Liiton toimintasuunnitelma 1997, talousarvio 1997 ja taloussuunnitelma 1997–1999

ISBN 952-5188-54-X
ISSN 1238-6383

Uutena voimavarana
LUOVA YRITTÄJYYS
Pohjois-Savon kulttuuriklusterin kehittämisohjelma

A:40

ISBN 952-5188-54-X ISSN 1238-6383

Pohjois-Savon liitto Sepänkatu 1 PL 247 70101 Kuopio p. (017) 550 1400 www.pohjois-savo.fi